

Příspěvek k rozšíření plcha velkého (*Glis glis*) v Česku

Contribution to the edible dormouse (*Glis glis*) distribution in Czechia

Václav Mikeš⁽¹⁾

Abstract: The study reports new data on the edible dormouse (*Glis glis*) occurrence in Czechia. Edible dormice were recorded at 34 localities, whose altitudinal range was 210–1085 m a. s. l. New sightings from the Bohemian Forest and from Prague are the most interesting. An important edible dormouse record from 1847 from South Bohemia is mentioned as well. Although it was published in 1851, the paper remained unnoticed by the zoological community at all. The bulk of new records come from various manmade structures: cottages, cellars, summer camps, a bee hive or a high seat. The risk of drowning of synanthropic dormice in uncovered containers with liquid is also pointed out.

Key words: fat dormouse, Gliridae, Mammalia, *Myoxus*, Rodentia, the Czech Republic.

Abstrakt: Ve studii jsou zveřejněny nové údaje o výskytu plcha velkého (*Glis glis*) v Česku. Plši velcí byli zaznamenáni na 34 lokalitách, nacházejících se v rozmezí nadmořských výšek 210–1085 m. Za nejzajímavější jsou považována nová pozorování ze Šumavy a z Prahy. Zmíněn je i starý záznam plcha velkého z roku 1847 z jižních Čech. Ten byl sice publikován (1851), avšak článek zcela unikl pozornosti zoologické veřejnosti. Většina nových nálezů pochází z nejrůznějších člověkem vytvořených stanovišť, jako jsou chaty, sklepy, dětské tábory, včelín anebo myslivecký posed. V článku je upozorněno na riziko možného utonutí synantropně žijících plchů v nezakrytých zásobnících kapalin.

Klíčová slova: Česká republika, Gliridae, Mammalia, *Myoxus*, Rodentia.

Úvod

Plch velký (*Glis glis*) je největším žijícím zástupcem čeledi plchovití (Gliridae). Je rozšířený v Evropě, včetně některých středomořských ostrovů, na Kavkaze a v Íránu. Jeho výskyt je podmíněn zejména přítomností listnatých lesů. Plši velcí jsou uzpůsobeni arboreálnímu způsobu života, jsou převážně býložraví a chladnou část roku přechkávají ve stavu hibernace (Rossolimo et al. 2001). V rozšíření plcha velkého v Česku jsou značné regionální rozdíly. Hlavními oblastmi výskytu jsou Západní Karpaty, Východní Sudety, Dražanská vrchovina, Podyjí, Ralská pahorkatina, České středohoří, Krušné hory, Děčínská vrchovina a území při dolním toku Berounky a Sázavy. Oproti tomu v nížinách, v jižních Čechách a na Českomoravské vrchovině druh téměř chybí (Anděra & Gaisler 2012). Standardní způsoby zjišťování výskytu hlodavců, které spočívají v jejich odchytu do nejrůznějších typů pastí, se pro plcha velkého příliš neosvědčily. Jako produktivní se naopak ukázaly např. akustický monitoring vokalizujících jedinců, hledání specifických požerků bukvic, kontroly ptačích budek či dotazníkové akce (Jurczyszyn 1998). Akustický monitoring lze provádět i bez fyzické přítomnosti mapovatele, a to za pomoci v terénu rozmístěných stacionárních diktafonů (Krajča et al. 2018). V Česku v nedávné době probíhalo mapování výskytu plcha velkého (např. Adamík 2015), získané výsledky jsou však teprve připravovány ke zveřejnění (P. Adamík in litt.).

¹⁾ Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Dukelská 242/1, CZ – 370 51 České Budějovice, e-mail: mikes@muzeumcb.cz

Materiál a metodika

V článku jsou prezentovány prozatím nezveřejněné nálezy plcha velkého z celkem 34 lokalit z území České republiky, shromážděné autorem v letech 2006–2018. Část údajů jsou vlastní terénní data autora, část pozorování byla získána od známých přírodovědců a část byla získána od veřejnosti. Veřejnost byla v některých případech dotazována cíleně poté, co zveřejnila své fotografie plchů na internetu. Každý záznam plcha velkého je přiřazen do příslušného kvadrátu faunistického mapování (např. Anděra & Gaisler 2012), v rámci kterého je pak nález dále upřesněn za pomoci katastrálního území a názvu lokality. U přesně lokalizovatelných záznamů jsou uvedeny i zeměpisné souřadnice. Lokální údaje jsou vždy doplněny údajem o nadmořské výšce, která je v některých případech pouze odhadnuta (např. ca 350 m n. m.). Kromě toho je každý záznam co nejpřesněji datován (v některých případech je k dispozici pouze rok, případně rozmezí let) a je zmíněn počet pozorovaných jedinců (někdy i s údajem o pohlaví a stáří plchů). Na závěr pak následují doprovodné nálezy okolnosti a jméno pozorovatele(-ů). V předložené studii jsou použity následující zkratky: ex. – jedinec, F – samice, FD – nález doložený fotodokumentací, juv. – mládě, leg. = sebral (odchytil), M – samec, obs. – pozoroval, not. – zaznamenal.

Výsledky

Přehled nálezů plcha velkého:

- 5052:** Doubice, Kuní vrch, 390 m n. m., souřadnice: 50°54'34,4"N, 14°24'57,5"E, 28.–29. 8. 2008, odchyt 2 F do živochytných pastí při úpatí pískovcové skály ve smíšeném lese, leg. V. Mikeš.
- 5152:** Jeřichovice, Mariina vyhlídka, 430 m n. m., souřadnice: 50°51'37,2"N, 14°24'18,1"E, 3. 9. 2005, 2 krotcí ex. v chatě, obs. J. Šebek, FD.
- 5450:** Hlinná, Lysá hora, 545 m n. m., souřadnice: 50°34'50,9"N, 14°6'33,0"E, 28. 7. 2008, odchyt 1 F do živochytné pasti na čedičové skalce obklopené rozvolněným listnatým lesem a křovinami, leg. V. Mikeš; Ústí nad Labem – Sebzuzín, Havraní skála, 350 m n. m., souřadnice: 50°35'31,2"N, 14°4'38,9"E, 30. 7. 2008, odchyt 1 M a 1 F do živochytných pastí v rozvolněném listnatém lese se skalními výchozy, leg. V. Mikeš.
- 5453:** Dubá-Nedamov, 300 m n. m., 2007–2018, stálý výskyt více ex. v chatě, ve stodole a jejich okolí, mj. rozmnožování, obs. O. Bednařová.
- 5456:** Příhrazy, Příhrazské stěny, ca 350 m n. m., 2000, 1 ex. pod skalním převisem, obs. J. Kout & V. Pešek.
- 5462:** Teplice nad Metují – Skály, 680 m n. m., souřadnice: 50°34'29,0"N, 16°08'25,0"E, 2000, 1 ex. v dřevěné boudě, 2006, více ex. tamtéž, obs. L. Ekrt, FD.
- 5553:** Kokořín, hrad Kokořín, 300 m n. m., souřadnice: 50°26'25,4"N, 14°34'36,4"E, 28. 9. 2006, 1 krotký ex., obs. J. Kudláčková, FD; Vysoká-Bosyně, Harasov, ca 250 m n. m., 18. 9. 2007, 1 ex. nalezen mrtvý ve skalách, leg. A. Bernardová, FD; Vidim, Dolní Vidim, 280 m n. m., souřadnice: 50°28'33,0"N, 14°31'51,4"E, 20.–28. 7. 2008, 1 ex. ve sklípku ve stráni, obs. J. Blažej, FD.
- 5748:** Pnětluky, zřícenina hradu Pravda, 470 m n. m., souřadnice: 50°14'26,4"N, 13°42'43,3"E, 20. 8. 2016, min. 2 vokalizující ex. v listnatém lese ve 21:00 hod., not. V. Mikeš.
- 5768:** Černá Voda, Staré Podhradí, 460 m n. m., souřadnice: 50°17'6,2"N, 17°8'54,5"E, červenec 2006, opakovaný výskyt 1 ex. v lovecké chatě, obs. P. Šedý; Vápenná, Ztracené údolí – Slonkova chata, 505 m n. m., souřadnice: 50°14'43,5"N, 17°05'56,6"E, 5. 8. 2009, nález F s neorsrstými juv. v hnízdě v chatě, obs. J. Antonín, FD.
- 5867:** Staré Město – Chrástice, dětský tábor při Prudkém potoce, 550 m n. m., souřadnice: 50°07'54,2"N, 16°55'10,4"E, červenec 2003 – červenec 2008, pravidelný výskyt 1–2 ex. v tábořové kuchyni, obs. J. Holoubek, FD; Staré Město – Chrástice, Bystřina, 675 m n. m., souřadnice: 50°08'34,1"N, 16°53'55,4"E, srpen 2008, 2 ex. ve stodole, obs. M. Poláček, FD.

- 5868:** Jindřichov – Nové Losiny, U Mlýna, 690 m n. m., souřadnice: 50°08'50,0"N, 17°02'29,5"E, srpen 2007, 1 ex. v lovecké chatě, obs. M. Poláček; Ostružná, 680 m n. m., souřadnice: 50°10'37,6"N, 17°03'07,5"E, 19.–23. 8. 2008, 1 ex. v chatě, obs. P. Čadil, FD.
- 5952:** Praha, Karlovo náměstí, 210 m n. m., souřadnice: 50°04'29,1"N, 14°25'09,7"E, 2006, 1 ex. pozorován přebíhající přes cestu, poté zmizel v dutině u paty kmene stromu, obs. O. Sedláček.
- 6050:** Karlštejn, Kubrychtova bouda, 280 m n. m., souřadnice: 49°56'47,9"N, 14°9'24,7"E, 24. 6. 2006, 1 ex. v chatě, obs. K. Svobodová, FD.
- 6152:** Hradištko-Pikovice, ca 250 m n. m., 17. 9. 1962, F + 3 juv., chov v zajetí, obs. V. Mazák (J. Robovský in litt.); Štěchovice-Třeбенice, ca 300 m n. m., 1991–2011, stálý výskyt více ex. ve srubu, obs. Anonymus.
- 6153:** Jílové u Prahy – Kabáty, Včelní hrádek, 325 m n. m., souřadnice: 49°52'32,9"N, 14°29'36,3"E, 20. 8. 2009, nález 5 juv. ex., 3 ex. později přemístěni do Záchrané stanice pro živočichy ve Vlašimi, obs. M. Musilová, FD.
- 6164:** Semanín, studánka U Salaše, 480 m n. m., souřadnice: 49°51'36,1"N, 16°26'31,7"E, 21. 9. 2011, 1 ex. nalezen ukrytý za plastovým chráničem kmene stromku proti okusu zvěří, obs. D. Smyčka, FD (obr. 1 v barevné příloze 4).
- 6166:** Tatenice, skautský tábor při Hraničním potoce, 400 m n. m., souřadnice: 49°53'35,6"N, 16°41'03,5"E, 1992–2012, stálý výskyt min. 2 ex. v prostoru tábora, obs. M. Uher, FD.
- 6172:** Radkov, zřícenina hradu Vikštejn, 450 m n. m., souřadnice: 49°48'17,1"N, 17°46'24,1"E, 20. 9. 2008, min. 10 ex. v 5 ptačích budkách (včetně juv. ex.), 26. 9. 2009, 5 ex. ve 4 ptačích budkách, obs. J. Lissek, FD.
- 6471:** Dolní Újezd, 330 m n. m., 1993, F + juv. ve včelím úlu, obs. D. Smyčka.
- 6567:** vojenský újezd Březina, Repešský žleb, ca 500 m n. m., 19. 8. 2011, F + 6 juv. v hnízdě na mysliveckém posedu, obs. L. Frnčová, FD (obr. 2 v barevné příloze 5).
- 6666:** Habrůvka, jeskyně Býčí skála, 320 m n. m., souřadnice: 49°18'26,9"N, 16°41'41,2"E, srpen 2008, 1 ex. utopený v nádobě s olejem, obs. P. Foltan; Habrůvka, jeskyně Kostelík, 340 m n. m., souřadnice: 49°18'19,9"N, 16°41'43,6"E, 24. 5. 2009, pozorování 1 ex. v jeskyni, obs. P. Šedý, FD.
- 6675:** Nový Hrozenkov, Kobylářky, 690 m n. m., souřadnice: 49°18'03,5"N, 18°13'30,4"E, 1991 a 2011–2016, výskyt 1–2 ex. v chatě, obs. B. Kabelíková, FD.
- 6845:** Železná Ruda – Špičák, býv. rota pohraniční stráže Svarožná, 805 m n. m., souřadnice: 49°08'33,2"N, 13°11'04,6"E, nález 1 mrtvého ex., obs. R. Roubal (J. Hedrich in verb.).
- 7049:** Volary, hora Jedlová, 1085 m n. m., souřadnice: 48°56'03,1"N, 13°51'18,9"E, 16. 7. 2017, 2 ex. v trampském srubu, 27. 5. a 26. 9. 2018, 2 ex. tamtéž, obs. P. „Pavouk“ Hajner, FD (obr. 3 v barevné příloze 5).
- 7161:** Havraníky, býv. Mlýn Papírna, 250 m n. m., souřadnice: 48°49'02,9"N, 15°58'57,3"E, 23. 5. 2009, 1 ex. ve sklepě, obs. R. Lučan; Lukov, zřícenina hradu Nový Hrádek, 340 m n. m., souřadnice: 48°50'14,0"N, 15°54'20,5"E, 16. 7. 2013, 1 ex. na hradbách zříceniny, obs. P. Leischner, FD.

Diskuse

Plch velký byl zaznamenán v celkem 25 kvadrátech faunistického mapování, přičemž ale pouze v pěti z nich (5748, 6153, 6471, 6567 a 7049) se jedná o první zjištění druhu (Anděra 1986, Anděra & Beneš 2001, Anděra 2011, Mikeš 2013). Rozmezí nadmořských výšek jednotlivých lokalit se pohybovalo mezi 210–1085 m ($n = 34$ lokalit, průměr = 449 m, medián = 395 m). Oba nejvýše položené nálezy pocházejí ze Šumavy, tedy z území, kde nejsou záznamy plchů velkých ve výškách nad 900 m n. m. žádnou vzácností (Mikeš & Bufka 2008, Mikeš et al. 2010). Pozorování na Karlově náměstí je vůbec prvním novodobým záznamem plcha velkého na pravém břehu Vltavy v Praze (Anděra 2016). Nejbližší známé lokality na Smíchově (Anděra 2016) jsou sice vzdálené jen 1,2 km, avšak migrující jedinec musel překonat řeku Vltavu. Ačkoliv se přímo nabízí, že se

migračním koridorem na druhou stranu řeky stal některý z vltavských mostů, není možné vyloučit ani průnik podzemím (sít' pražských kolektorů, linka B pražského metra). Afinita plchů velkých k podzemním prostorům je totiž dobře známým jevem (např. Polak 1997). Potěšující je zjištění výskytu plcha velkého v kvadrátu 7049 v Boubínské hornatině, které představuje teprve druhý recentní výskyt druhu v jihočeské části Šumavy. Doposud byl totiž plch velký známý pouze od Plešného jezera (Mikeš & Bufka 2008). V oblasti mezi oběma lokalitami byl navíc plch velký zjištěn již v roce 1847, kdy byli dva jedinci nalezeni ve skalách na hoře Stožec u Českých Žlebů (kvadrát 7148, Heyrowsky 1851). Vzhledem k tomu, že tento historický záznam není uváděn v příslušných literárních přehledech (Baťa 1933, Hanák 1969, Anděra & Červený 1994, 2014, Mikeš & Bufka 2008) a že se jedná o vůbec první šumavský i jihočeský nález druhu, považují za užitečné ho zde zmínit v plném znění: „*Der Siebenschläfer (Mus glis. Lin.) kommt ebenfalls in den Urwäldern unseres Böhmerwaldes vor; zwei Exemplare hievon wurden mir im Jahre 1847 für das Forstmuseum vom Oberförster Herrn Janowsky eingesendet; diese wurden in den Felsen des Tussetberges bei Böhmischröhren ausgegraben; in derselben Zeit hat der k. k. Landgerichtsassessor Herr Thadäus Kromer, welcher in den Urwälder reiste, in einer Köhlerhütte übernachtend, einen Siebenschläfer der sich in der Nacht auf seinem Lager einfand, erschlagen.*“. Z jižních Čech mimo výše uvedeného existují již jen nejednoznačně přijímaný záznam plcha velkého z Muckova (Anděra & Červený 1994, 2014), nedatovaný údaj o výskytu na Kletí (Hanák 1969) a zpráva o odchytu živého jedince v dutém stromě v píseckých sadech z roku 1878 (Tonner 1878). Obě posledně zmíněná pozorování naznačují možný výskyt plcha velkého v Píseckých horách a v Blanském lese. Uvažovat je třeba i o potenciálním výskytu v Novohradských horách, neboť druh ve svém soupisu savců někdejšího okresu Kaplice zmiňuje Jahn (1894). Stanovištním nárokům plcha velkého by mohly navíc dobře odpovídat i listnaté porosty v loveckých stanovištích u Hlubok nad Vltavou anebo v okolí Vráže na Písecku. Z velkého počtu záznamů plchů velkých v lidských stavbách není možné vyvozovat preferenci tohoto prostředí oproti přírodnímu. Pravděpodobnost, že pozorovatel narazí na plcha velkého v přirozeném prostředí, je totiž mnohem nižší, než v případě prostředí antropogenního. V každém případě je plch velký hodnocen jako hemisynantropní druh a jeho afinita k lidským stavbám je velmi dobře známa (Anděra & Gaisler 2012). Nálezy samic s mláďaty na mysliveckém posedu, ve včelíně, případně v chatě pak dokládají, že výskyt plchů v lidských stavbách může být i trvalého charakteru. Na lokalitě Nedamov na Kokořínsku bylo nalezeno mládě plcha velkého, které se utopilo v sudu s dešťovou vodou (O. Bednářová in litt.). Obdobně byl v Moravském krasu nalezen plch velký, který se utopil v nezakryté nádobě s olejem umístěné na stole před chatou (viz přehled nálezů). Oba uvedené nálezy spolu s několika předchozími případy ze Západních Karpat (Mikeš 2013) dokládají, že jedním z hlavních rizik pro synantropně žijící plchy mohou být právě nezabezpečené zásobníky kapalin. Pozorování plcha velkého v jeskyni v Moravském krasu není překvapivým (Hrabě 1966). Plši velcí s oblibou osidlují jeskyně i v Itálii (Scaravelli & Bassi 1995), ve Slovinsku (Polak 1997) a na Slovensku (Hrabě 1966).

Poděkování

Děkuji všem pozorovatelům ať již z řad veřejnosti či z řad profesionálních přírodovědců za ochotné poskytnutí svých pozorování pro potřeby článku, případně i včetně příslušné fotografické dokumentace. M. Čeňkovi patří můj dík za upozornění na existenci článku Heyrowského (1851).

Literatura

- Adamík P. (2015): Plši – vzácní, ale nevítaní. – Chatař & Chalupář 9: 132–133.
- Anděra M. (1986): Dormice (Glriridae) in Czechoslovakia. Part 1.: *Glis glis, Eliomys quercinus* (Rodentia: Mammalia). – Folia Musei Rerum Naturalium Bohemiae Occidentalis, Plzeň, Zoologica 24: 3–47.
- Anděra M. (2011): Current distributional status of rodents in the Czech Republic (Rodentia). – Lynx n. s. (Praha) 42: 5–82.
- Anděra M. (2016): Savci (Mammalia) Prahy. – Natura Pragensis 23: 3–192.

- Anděra M. & Beneš B. (2001): Atlas rozšíření savců v České republice. Předběžná verze. IV. Hlodavci (Rodentia) – část 1.: Křečkovití (Cricetidae), hrabošovití (Arvicolidae), plchovití (Gliridae). – Národní muzeum, Praha, 156 p.
- Anděra M. & Červený J. (1994): Atlas of distribution of the mammals of the Šumava Mts. region (SW-Bohemia). – Acta Scientiarum Naturalium Academiae Scientiarum Bohemicae Brno, s. n. 28(2–3): 1–111.
- Anděra M. & Červený J. (2014): Atlas šumavských savců. – Karmášek, České Budějovice, 215 p.
- Anděra M. & Gaisler J. (2012): Savci České republiky: popis, rozšíření, ekologie, ochrana. – Academia, Praha, 285 p.
- Bařa L. (1933): Dosavadní výsledky zoologického výzkumu jižních Čech. – Vlastivědná společnost jihočeská, České Budějovice, 67 p.
- Hanák P. (1969): Savci (Mammalia). – In: Boháč D., Buchar J., Hanák P., Ošmera S., Spitzer K. & Vostradovský J. (eds), Zvířena jižních Čech, pp. 123–136, Krajský pedagogický ústav, České Budějovice.
- Heyrowsky J. (1851): Naturmerkwürdigkeiten aus dem Böhmerwalde. – Vereinschrift für Forst-, Jagd- und Naturkunde 10: 50–52.
- Hrabě V. (1966): Plchové, obyvatelé vchodů do jeskyň. – Živa 52(3): 112–113.
- Jahn J. (1894): Die Thierwelt. – In: Märten J. (ed.), Heimatskunde des Bezirkes Kaplitz, pp. 257–266, Bezirkslehrrerverein in Kaplitz & Verein der Lehrer und Schulfreunde im Gerichtsbezirke Gratzen, Krummau.
- Jurczyszyn M. (1998): Metody wykrywania popielicy *Myoxus glis* (L.) w terenie. – Przegląd Zoologiczny 42(3–4): 247–250.
- Krajča T., Flajs T. & Křenek D. (2018): Akustické mapování savců pomocí stacionárních diktafonů. – Živa 2: 106–108.
- Mikeš V. (2013): Nové nálezy plcha velkého *Glis glis* (Mammalia: Rodentia: Gliridae) v Západních Karpatech. – Acta Carpathica Occidentalis 4: 102–105.
- Mikeš V. & Bufka L. (2008): Distribution of the Edible Dormouse (*Glis glis*) in the Bohemian Forest Mts., Czech Republic (Rodentia: Gliridae). – Lynx n. s. (Praha) 39(1): 195–198.
- Mikeš V., Hedrich J. & Sedláček F. (2010): Syntopic occurrence of the Garden Dormouse (*Eliomys quercinus*) and the Edible Dormouse (*Glis glis*) in a montane climax spruce forest (Rodentia: Gliridae). – Lynx n. s. (Praha) 41: 193–200.
- Polak S. (1997): The use of caves by the edible dormouse (*Myoxus glis*) in the Slovenian karst. – Natura Croatica 6(3): 313–321.
- Rossolimo O. L., Potapova E. G., Pavlinov I. Ja., Kruskop S. V. & Volcit O. V. (2001): Soni (Myoxidae) mirovoj fauny. – Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskva, 229 p.
- Scaravelli D. & Bassi S. (1995): *Myoxus glis* as a cave dwelling animal. – Hystrix, n. s. 6(1–2): 283–285.
- Tonner F. (1878): Školní zprávy. – In: Anonymus (ed.), Výroční zpráva obec. vyšších reálních škol v Písku za školní rok 1878, pp. 23–36, Ředitelstvo vyšších real. škol, Písek.

Došlo: 9. 3. 2019
Přijato: 20. 6. 2019

Obr. 10 – *Pinus xcelakovskiorum* – fertilní větev, Šumavské pláně, v údolí Roklanského potoka u Modravy (foto M. Lepší 2019).

Fig. 10 – *Pinus xcelakovskiorum* – fertile branch, Šumavské pláně, in the valley of Roklanský potok brook near the village of Modrava (photo by M. Lepší 2019).

Obr. 1 – Ploch velký (*Glis glis*) ukrytý za plastovým chráničem kmene stromku poblíž Semanína (foto D. Smyčka 21. 9. 2011).

Fig. 1 – Edible dormouse (*Glis glis*) hidden inside the plastic tree trunk protector near the Semanín vilage (photo by D. Smyčka 21. 9. 2011).

Obr. 2 – Mláďata plcha velkého (*Glis glis*) v hnízdě zbudovaném na mysliveckém posedu ve vojenském újezdu Březina (foto L. Frnčová 19. 8. 2011).

Fig. 2 – Edible dormouse (*Glis glis*) juveniles in a nest built inside a high seat in the Březina military training area (photo by L. Frnčová 19. 8. 2011).

Obr. 3 – Plch velký (*Glis glis*) obývající srub na hoře Jedlová u Volar (foto P. „Pavouk“ Hajner 27. 5. 2018).

Fig. 3 – Edible dormouse (*Glis glis*) inhabiting a log cabin at Mt. Jedlová near the Volary town (photo by P. „Pavouk“ Hajner 27. 5. 2018).